

(مقاله پژوهشی)

## بررسی آثار و دسته‌بندی زنان معمار به لحاظ پیروی از معماری رایج عصر پهلوی

ساناز خانبازاده<sup>\*۱</sup>

### چکیده

حضور زنان در معماری دوره پهلوی اتفاق مهمی است که پژوهش‌گران چندان به آن نپرداختند. بنابراین، زنان معمار و آثارشان ناشناخته مانده است و ضرورت می‌یابد که این نوع پژوهش‌ها توسعه یابد. هدف از این پژوهش بررسی این موضوع است: زنان معمار که آثارشان در مجله هنر و معماری منتشر شده است، در طراحی آثارشان پیرو کدام یک از معماری رایج زمان خود بودند؟ در این زمینه، از روش تحقیق تاریخی-تفسیری و توصیفی-تحلیلی، روش گردآوری اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای و روش تحلیل داده‌های کدگذاری بهره گرفته شده است. معماری‌های رایج پهلوی، متغیر مستقل و آثار معماری زنان، متغیر وابسته است. جامعه آماری، آثار زنان معمار در عصر پهلوی است که برخی از آنان، که نام و آثارشان در مجله هنر و معماری ۱۳۵۵ منتشر شده، جامعه نمونه را تشکیل می‌دهند. نتایج نشان می‌دهد که خانم‌ها: رزماری گریفونه، نکتار پایازیان، فرانکا گرگوریو حسامیان و گیتی افروز کاردان پیرو سبک مدرن بودند و اغلب از بتن و شیشه، پنجره نواری، سادگی و بروتالیسم، نما و پلان آزاد به‌عنوان راهکار مدرن‌سازی آثارشان بهره می‌گرفتند و خانم‌ها: نوشین احسان، لیلا فرهاد معتمد، کیهان‌دخت رادپور، مینا سمیعی، شهرزاد سراج، فرانکا گرگوریو و حسامیان پیرو سبک منطقه‌گرا-مدرن ایرانی بودند و راهکارهایی نظیر استفاده از سقف شیبدار، حیاط مرکزی، طاق و ایوان، کانسپت و هندسه معماری ایرانی برای پیوند دادن معماری مدرن با ایرانی بهره بردند. خانم‌ها: رزماری گریفونه و نسرین فقیه پیرو سبک منطقه‌گرا بودند و آجر در اثرشان وجود دارد.

### کلیدواژگان

جنسیت، زنان معمار، معماری پهلوی، معماری زنان، معماری معاصر.

۱. دکتری معماری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

khanbanss@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۲

\* این مقاله برگرفته از رساله دکتری ساناز خانبازاده با عنوان «بررسی و تحلیل نقش و جایگاه زنان معمار در شکل‌دهی به معماری معاصر ایران (۱۳۲۰-۱۳۵۷)» است که به راهنمایی دکتر مریم ارمغان و مشاوره دکتر جمال‌الدین سهیلی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین در سال ۱۳۹۹ انجام شده است.

## مقدمه و بیان مسئله

مدرنیته عامل بسیار مهمی بر دگرگونی زندگی اجتماعی بشر در همه عرصه‌هاست. یکی از این تغییرات، که در پی بروز مدرنیته به ارمغان آمد، دگرگونی هویت زن بود (اکبری ۱۳۹۷: ۲-۳). زنی که در دوره سنتی بیشتر وقت خود را در خانه می‌گذراند، پس از وقوع مدرنیته، هویت جدیدی پیدا می‌کند و در جامعه حضور می‌یابد، تحصیل می‌کند و مانند مردان و در کنار آن‌ها نقش‌های اجتماعی را برعهده می‌گیرد. اولین نمود این تغییرات، به اواخر قاجار و عطف آن به دوره پهلوی مربوط می‌شود (خانبازاده ۱۳۹۹: ۱۱۳). علاوه بر آن، یکی از سیاست‌های حکومت پهلوی در جهت نوسازی، تغییر جایگاه زن و نمایش شخصیت جدیدی از زن به‌عنوان نماد مدرنیته بود. به‌طور کلی، توجه ویژه‌ای که این حکومت به بحث نوگرایی داشت، باعث ایجاد تغییرات مهمی در زندگی اجتماعی زنان ایران شد (خانبازاده و همکاران ۱۳۹۹: ۲۰؛ حسونند ۱۳۹۴: ۹). با تأسیس دانشگاه تهران، در این دوره، امکان تحصیل برای زنان در کنار مردان در حرفه‌ها و تخصص‌های مختلف فراهم شد و همچنین زنان عهده‌دار مشاغل مختلفی در جامعه شدند و در واقع تأسیس دانشگاه بستری را برای تحصیل و حضور حرفه‌ای زنان در جامعه فراهم کرد.

در این دوره بود که زنان برای اولین بار در حرفه معماری در کنار مردان حضور پیدا کردند و با توجه به آموزش‌های دانشگاهی خود، در این حرفه به خلق آثار معماری پرداختند، ولی تاکنون پژوهش‌هایی که به معرفی آن‌ها و آثارشان بپردازد، به‌ندرت مورد توجه قرار گرفته است و پیش‌بینی می‌شود با افزایش پژوهش‌های مرتبط با زنان دوره پهلوی، می‌توان حقایقی از معماری معاصر را که تاکنون پنهان بوده است کشف کرد و از این حیث، این نوع از پژوهش‌ها ضرورت می‌یابد. همچنین، زنان معمار که در دوره پهلوی فعالیت داشتند در ۴ دسته طبقه‌بندی شده‌اند: زنان ایرانی که در ایران تحصیل کردند و فارغ‌التحصیلان دانشگاه تهران، ملی و پهلوی بودند؛ زنان ایرانی که در ایران تحصیل کردند و در اروپا ادامه تحصیل دادند؛ زنان ایرانی که در خارج از ایران تحصیل کردند و در ایران فعالیت معماری داشتند؛ زنان خارجی که در خارج از ایران تحصیل کردند و در ایران فعالیت معماری داشتند (خانبازاده و همکاران ۱۳۹۹: ۲۹).

علاوه بر آن، وضعیت معماری و گرایش‌ها و تمایلات معماران دوره پهلوی، به نقل قول از محمدرضا پهلوی، به شرح ذیل بوده است:

در سازندگی شتابان کشور، مسائل ناشی از معماری دارای اهمیت خاص بود. تعدادی از مهندسان و معماران ایران گرایش محسوسی به تقلید از غرب نشان دادند. بسیاری از ساختمان‌های قدیمی و محلات سنتی به بهانه نوسازی ویران شد و جای خود را به بناهای بی‌هویت و ناهماهنگ با آب‌وهوا و شرایط محیط و زندگی ایران داد. خوشبختانه بسیاری از

معماران ایرانی نیز با الهام از شرایط اقلیمی و سنت‌های ملی هنرهای ایرانی در ابداع سبک جدید معماری ایران توفیق یافتند و به نحوی مطلوب شیوه‌های نو را با خصایص قدیم ایرانی تلفیق کردند (پهلوی ۱۳۷۱: ۱۸۹).

آنچه در این متن به آن اشاره شد، دو نوع معماری متداول و رایج در دوره پهلوی است که شامل معماری مدرن و منطقه‌گراست. معماران پیرو اصول معماری مدرن در تلاش برای به کار بردن تکنولوژی و مصالح مدرن در آثار خود بودند؛ به طوری که آثار آن‌ها فاقد هویت معماری ایرانی و بومی بود. ولی گروه دوم در تلاش بودند که در آثار معماری خود علاوه بر استفاده از مصالح و تکنولوژی روز، هویت معماری ایرانی و بومی را حفظ کنند و معماری منطقه‌گرا را خلق کنند.

پرسش اصلی که پژوهش را تشکیل می‌دهد این است: «هریک از زنان معمار در دوره پهلوی تحت تأثیر کدامیک از معماری‌های رایج زمان خود به خلق آثار معماری پرداختند؟» و از آنجا که پژوهش حاضر از نوع کیفی است، فرضیه در طول مسیر پژوهش شکل می‌گیرد و این پژوهش فاقد فرضیه اولیه است.

### پرسش‌های اصلی

- کدامیک از زنان معمار در عصر پهلوی در خلق آثار معماری خود از معماری مدرن بهره گرفته‌اند؟
- کدامیک از زنان معمار در عصر پهلوی درصدد برقراری پیوند بین معماری مدرن و معماری ایرانی بودند و آثاری منطقه‌گرا را شکل دادند؟

### پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش حاضر در دو حوزه قابل بررسی است: حوزه اول پژوهش‌هایی که به معماری رایج در عصر پهلوی می‌پردازد که با عنوان «معماری معاصر ایران» قابل بررسی است. حوزه دوم پژوهش‌هایی که به موضوع «زنان معمار در دوره پهلوی» پرداخته است. این دو حوزه به طور مختصر در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش مرتبط با معماری معاصر ایران و زنان معمار در دوره پهلوی

حوزه پژوهش	ردیف	عنوان پژوهش	نویسنده	موارد مطرح شده
معماری معاصر ایران	۱	کتاب معماری معاصر ایران: در تکاپوی بین سنت و مدرنیته"	امیر بانی مسعود (بانی مسعود ۱۳۹۰)	در ۱۷ فصل به مطالعه سیر تحول معماری ایران، از دوره قاجار تا انقلاب اسلامی می‌پردازد، ولی در آن به زنان معمار و معرفی و تحلیل آثارشان پرداخته نشده است.
	۲	کتاب سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران	وحید قبادیان (قبادیان ۱۳۹۴)	این کتاب در سه بخش (قاجاریه، پهلوی اول و دوم، دوره بعد از انقلاب اسلامی) تنظیم شده است که به تشریح مسائل اجتماعی و سیاسی و... در هر دوره و سپس وضعیت معماری و شهرسازی آن می‌پردازد.
	۳	کتاب شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر	محسن حبیبی (حبیبی ۱۳۸۵)	در بخشی از این کتاب، به شرح جریان‌ها و مکاتب فکری در دوره پهلوی اول و دوم و سپس تأثیر آن بر معماری و شهرسازی پرداخته است.
	۴	کتاب نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران	سیروس باور (باور) (۱۳۸۸)	این کتاب، به آغاز ورود مدرنیته و سیر آن در ایران یعنی اواخر قاجار و پهلوی می‌پردازد.
	۵	مقاله «گرایش‌ها و رویکردهای نظری معماری بناهای دولتی و حکومتی دوره پهلوی اول و دوم»	امیر حق جو، حسین سلطانزاده، فرهاد تهرانی، سیمون (حق جو و همکاران ۱۳۹۸)	پژوهش‌گران در این مقاله، با تحلیل و بررسی آثار معماری بناهای دولتی و حکومتی، گرایش‌ها و رویکردهای نظری را که در معماری این بناها اثرگذار بود جست‌وجو می‌کند.

حوزه پژوهش	ردیف	عنوان پژوهش	نویسنده	موارد مطرح‌شده
	۶	بررسی نقش زنان معمار در معماری معاصر ایران (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷)	ساناز خانبازاده، مریم ارمغان، جمال الدین سهیلی (خانبازاده و همکاران، ۱۳۹۹)	این مقاله به معرفی زنان معمار در دوره پهلوی و فعالیت آن‌ها در حوزه‌های معماری می‌پردازد و در نهایت اثرگذاری و اثرپذیری آنان را در هریک از حوزه‌ها بررسی می‌کند.
	۷	رساله دکتری با عنوان «بررسی و تحلیل نقش و جایگاه زنان معمار در شکل‌دهی به معماری معاصر ایران (۱۳۲۰-۱۳۵۷)»	ساناز خانبازاده (خانبازاده ۱۳۹۹)	این رساله، به معرفی زنان معمار و حوزه‌های فعالیت آن‌ها و اثرگذاری‌شان در هریک از حوزه‌های فعالیتشان می‌پردازد.
زنان معمار در دوره پهلوی	۸	رساله دکتری با عنوان "propagating modernities Art and Architectural patronage shahbanu farah pahlavi"	Baharak tabibi 2014 (Tabibi 2014)	بخشی از این رساله، به معرفی زنان معمار در عصر پهلوی که در زمینه ورود مدرنیته تأثیرگذار بودند می‌پردازد.
	۹	womens creativity since the modern movement (1918-2018)	serazin 2018 (serazin 2018)	این کتاب شامل بخش‌های مختلف است که هریک مربوط به هدایت جریان مدرنیته توسط زنان در کشورهای مختلف است. در بخشی از آن به معرفی بسیار مختصر زنان معمار در عصر پهلوی پرداخته است.

تنها و مهم‌ترین منبعی که به موضوع زنان معمار در دوره پهلوی می‌پردازد مقاله‌ای از ساناز خانبازاده و همکاران با عنوان «بررسی نقش زنان معمار در معماری معاصر ایران (۱۳۲۰-۱۳۵۷)» است که در آن به معرفی زنان معمار در دوره پهلوی و حوزه‌های فعالیت آن‌ها و در نهایت اثرگذاری و اثرپذیری زنان در هریک از حوزه‌های فعالیت معماری پرداخته است. در این مقاله، به طور مختصر، به این اشاره شده است که زنان معمار در طراحی آثار خود تحت تأثیر دو معماری رایج عصر پهلوی، یعنی مدرن و منطقه‌گرا، بودند، ولی به تحلیل و بررسی

مؤلفه‌های مدرن و منطقه‌گرا در آثار هریک از زنان معمار نپرداخته است و درنهایت مشخص نیست که کدامیک از زنان پیرو سبک مدرن و کدامیک پیرو سبک منطقه‌گرا بودند و از منظر هدف‌گذاری، مقاله حاضر با آن مقاله تفاوت اساسی دارد.

تاکنون پژوهش‌هایی که در حوزه معماری معاصر ایران منتشر شده است عمدتاً به بررسی شرایط اجتماعی، اقتصادی، افکار، اندیشه‌ها و معماری و شهرسازی رایج زمان و تحلیل آثار معماران در دوره پهلوی می‌پردازد، ولی در همه آن‌ها حضور زنان و آثارشان نادیده گرفته شده است و تاکنون پژوهشی که به تحلیل دقیق آثار زنان معمار براساس مؤلفه‌های رایج معماری مدرن و منطقه‌گرا در دوره پهلوی بپردازد انجام نگرفته است.

### روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع نظری و کیفی است و به بررسی آثار زنان معمار و درنهایت دسته‌بندی زنان به لحاظ پیروی از معماری‌های رایج در عصر پهلوی می‌پردازد و باید گفت که تا به امروز در معماری معاصر ایران به بررسی معماری‌ها و آثار معماران دوره معاصر پرداخته شده است ولی خلایق از جنس جنسیتی در مباحث مربوط به معماری معاصر ایران دیده می‌شود. به طوری که تاکنون در جامعه آماری معماران معاصر، بحثی از معماران زن دوره پهلوی و آثارشان وجود نداشته است؛ در نتیجه نگارش و انتشار مقالاتی از این جنس ضرورت می‌یابد و نتایج آن به تولید علم و دانش منجر می‌شود. به همین دلیل، این مقاله را از نوع بنیادی نیز می‌توان در نظر گرفت و از آن جهت که داده‌های آن در گذشته (دوره پهلوی) وجود دارد، پژوهش از جنس تاریخی است، زیرا تحقیق تاریخی به بررسی داده‌هایی می‌پردازد که در گذشته وجود داشته‌اند و می‌تواند به روشن کردن رویداد کنونی کمک کند و پژوهش‌گر در این نوع تحقیق به یافتن داده‌های موجود با استفاده از اسناد، مدارک، کتاب، مقالات و آثار باقی‌مانده از گذشته درباره موضوع مورد مطالعه می‌پردازد (سرمد و بازرگان ۱۳۸۴: ۲۲) و از آن جهت که این پژوهش به بررسی روابط علت و معلولی (تأثیر معماری‌های رایج پهلوی بر آثار زنان معمار) می‌پردازد و معماری پهلوی بخشی از معماری معاصر را تشکیل می‌دهد، روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است (بست ۱۳۸۴: ۱۲۵).

در نتیجه، بنا به دلایل ذکرشده، روش تحقیق در این مقاله تلفیقی از روش تاریخی-تفسیری و توصیفی-تحلیلی است. روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و اسنادی است. فرایند پژوهش به این صورت است که اطلاعات اولیه در مورد آثار زنان معمار عصر پهلوی از طریق جست‌وجو در مجلات و نشریه‌های زمان پهلوی جمع‌آوری شد و همچنین مبانی نظری در مورد معماری‌های رایج عصر پهلوی گردآوری شد و درنهایت براساس مبانی نظری تحقیق به تحلیل

یافته‌ها پرداخته شد. در ادامه، از روش کدگذاری باز و تحلیل نمونه موردی به شیوه چندگانه جهت تحلیل داده‌ها استفاده شد. به این صورت که در فرایند پژوهش، پس از بررسی اسناد داده‌های پژوهش، موضوعات مشترک (معماری رایج عصر پهلوی و مؤلفه‌های تحلیل آن) به‌عنوان کدهایی استخراج شد و سپس از آن‌ها در تحلیل و بررسی آثار برخی از زنان معمار استفاده شد. جامعه آماری پژوهش، آثار زنان معمار در عصر پهلوی است که جامعه نمونه در این پژوهش محدود می‌شود به آثار زنان معمار در عصر پهلوی که اطلاعات مرتبط با آن‌ها در مجله هنر و معماری ثبت شده است. در این پژوهش، متغیر مستقل معماری‌های رایج در دوره پهلوی است و متغیر وابسته آثار زنان معمار در عصر پهلوی.

## ادبیات پژوهش

جریان‌های فکری و معماری‌های رایج در دوره پهلوی از دیدگاه نظریه‌پردازان محسن حبیبی: مکاتب و جریان‌های فکری در معماری از دیدگاه محسن حبیبی به سه گروه تقسیم می‌شود که شرح آن در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. شرح مختصر مکاتب و جریان‌های فکری در معماری پهلوی دوم (حبیبی ۱۳۸۵: ۳۶-۳۹)

شرح	مکاتب و جریان‌های فکری در دوره پهلوی دوم
غالباً پیرو جریان بین‌المللی و مدرنیسم، به خلق آثار خود می‌پردازند.	نوپردازان
این گروه معماران در آثار مدرن خود به بازآفرینی مفاهیم کهن معماری ایران پرداختند و آثار نوگرایی ایرانی را خلق کردند.	نوسنت‌گرایان
طرفداران گردهمایی بی‌کم‌وکاست از معماری نوپرداز و فرانوپرداز جهانی، عمدتاً در زمینه شکلی، غالباً معماری تقلیدی را خلق می‌کنند که در اثر ساخت‌وساز مسکن توسط سوداگران ساخت‌وساز ایجاد شده و این نگاه در محافل آموزشی و حرفه‌ای جایگاهی ندارد.	حالت‌گرایان

وحید قبادیان: قبادیان در کتاب خود معماری‌های رایج و متداول در دوره پهلوی دوم را اینگونه طبقه‌بندی می‌کند که به شرح مختصر آن در جدول شماره ۳ پرداخته شده است.

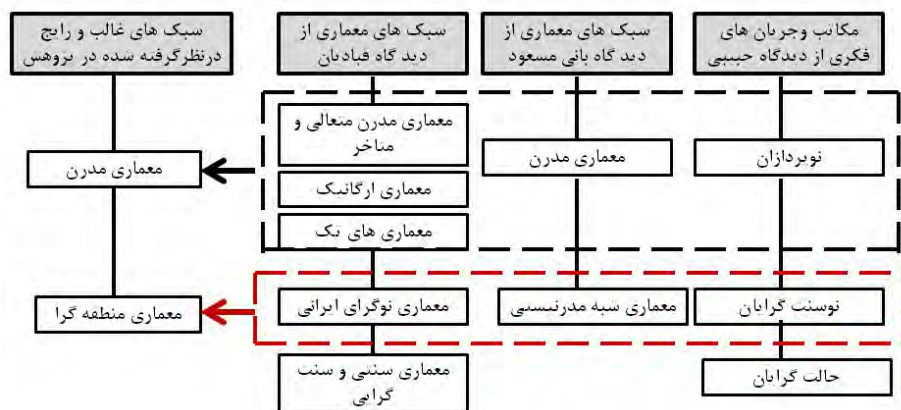
جدول ۳: شرح معماری‌های رایج در دوره پهلوی دوم از دیدگاه وحید قبادیان (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۲۷-۲۸۵)

شرح	معماری‌های رایج در عصر پهلوی دوم
در این دوره معماری گذشته و سبک سنتی همچنان وجود داشت (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۲۷)	معماری سنتی و سنت‌گرایی
در این دوره، ارتباط ایران با جهان غرب افزایش یافت و از طرفی تعداد زیادی از معمار و مهندس‌های غربی در ایران فعالیت داشتند و در این دوره معماری مدرن در غرب به شکل غالب و آوانگارد محسوب می‌شد که در ایران نیز توسعه یافت و تعداد زیادی ساختمان‌های مدرن در ایران طراحی و اجرا شدند (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۳۷)	معماری مدرن و متعالی
شاخه‌ای از معماری مدرن است که معماری را با طبیعت تلفیق می‌کند (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۵۷)	معماری ارگانیک
معماری رایج دیگری که در معماری پهلوی دوم وجود داشت معماری نوگرایی ایرانی است که اساس آن تلفیق مصالح و تکنولوژی روز با نگاه به گذشته و الهام از معماری تاریخی است (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۶۵)	معماری نوگرایی ایرانی
شاخه‌ای از معماری مدرن که هدف آن نمایش درون ساختمان نظیر سازه، تأسیسات و سیرکولاسیون و... در بیرون ساختمان و شفاف‌سازی آن در نماست. این سبک فقط ۳ ساختمان را در ایران به خود اختصاص داد (قبادیان ۱۳۹۴: ۲۸۵)	معماری‌های تک

**امیر بانی مسعود:** او نیز عقیده دارد که همه معماری‌های رایج در معماری پهلوی اول، در معماری پهلوی دوم، به جریان غالب و تأثیرگذار معماری مدرن تبدیل می‌شود و همچنین صورت ایرانی معماری مدرن که با عنوان معماری «شبه‌مدرنیستی» نام‌گذاری شد، دومین جریان غالب در ایران پهلوی دوم بوده است. معماری شبه‌مدرنیستی، جریان موازی با جو غالب مدرن ایران بود که عمدتاً توسط معماران تحصیل‌کرده ایرانی، چه در خارج از کشور و چه فارغ‌التحصیلان دانشکده هنرهای زیبا، حمایت می‌شد و بین دهه‌های ۱۳۴۰-۱۳۵۰ شکل گرفت (بانی مسعود ۱۳۹۰: ۲۶۷).

در این بخش، بعد از بررسی طبقه‌بندی مکاتب و جریان‌های فکری و معماری‌های رایج در دوره پهلوی سه نظریه‌پرداز معماری معاصر مشخص شد وجه اشتراک این طبقه‌بندی‌ها وجود دو نوع معماری رایج و غالب در دوره پهلوی دوم بوده است که در این مقاله با نام معماری مدرن و معماری منطقه‌گرا نام نهاده شد و از بقیه اشکال معماری در این مقاله صرفه نظر شد. خلاصه‌ای از این بخش در قالب نمودار ۱۱ آورده شده است.





نمودار ۱. معماری‌های غالب و رایج در دوره پهلوی دوم

## مدرنیسم و شکل‌گیری معماری مدرن

نوگرایی یا مدرنیسم به معنای گرایش فکری و رفتاری به پدیده‌های فرهنگی نو و پیشرفته‌تر و کنار گذاشتن برخی از سنت‌های قدیمی است. در واقع، پروژه فکری مدرنیسم یعنی آرمان حاکمیت خرد بر زندگی فردی و اجتماعی انسان. به بیان دیگر، مدرنیسم فرایند گسترش خردگرایی در جامعه و تحقق آن در بستر مدرنیته است (احمدیان و نوری ۱۳۸۹: ۱۰۱). این واژه مجموعه‌ای از جنبش‌های هنری، معماری، موسیقی، ادبیات و هنرهای کاربردی که در دوره زمانی (اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰) رخ داده را دربرمی‌گیرد. بدین صورت که عوامل متعددی مانند خردگرایی و توسعه علم و فلسفه، به‌ویژه گسترش تکنولوژی، موجب تکوین مدرنیسم شد و استفاده از مظاهر تکنولوژی از جمله کاربرد فلز و شیشه در ساختمان‌سازی به علاوه نیاز به ساخت‌وساز سریع بعد از جنگ جهانی بستر ساز شکل‌گیری معماری مدرن شد (پولادی و عبدالله زادگان ۱۳۹۴: ۲).

## معماری مدرن و شاخصه‌های ارزیابی آن

مفهوم مدرن و معماری مدرن: ریشه مدرن از لفظ لاتین Modennus از قید Modo گرفته شده است و به معنای «امروز»، «اخیراً» و «به‌تازگی» است (علیپوریانی و نوری ۱۳۹۰: ۲۰۹). واژه مدرن از آغاز تاکنون مفهوم گذر از کهنه به نو را داده است و در حال برای نشان‌دادن کیفیتی جاری استفاده می‌شود که با گذشته فرق دارد (بانی مسعود ۱۳۸۷) و معماری مدرن را می‌توان به‌منزله یک جنبش تاریخی که در دوره خاص اتفاق افتاده است نام برد. مفاهیم معماری مدرن از پایان قرن ۱۹ شروع و تا نیمه قرن ۲۰ تکامل یافت (کاپن ۱۳۹۷). لوکوربوزیه اصول معماری

مدرن را برای معرفی این معماری نو به دنیا در پنج بند مطرح می‌کند که عبارت‌اند از: ۱. پیلوتی بودن بنا؛ ستون‌ها ساختمان را از روی زمین بلند می‌کنند؛ ۲. بام مسطح و تخت و باغ روی آن؛ ۳. پلان آزاد؛ ۴. پنجره‌های نواری و طولیل سرتاسری و ۵. نما آزاد. همچنین، یاران و مهران‌فر در مقاله خود به‌طور کامل به بیان شاخصه‌های معماری مدرن برای ارزیابی ساختمان‌های مدرن می‌پردازد. در جدول ۴، جمع‌بندی‌ای از شاخص‌های ارزیابی معماری مدرن ارائه شده است.

جدول ۴. جمع‌بندی شاخصه‌های معماری مدرن جهت ارزیابی بنا (یاران و مهران‌فر ۱۳۹۲: ۱۷۶)

برون‌گرایی	ارتباط با طبیعت	شفافیت و پنجره نواری
فاقد تزئینات	تندیس‌گونه‌گی بنا	سبکی (پیلوتی‌بودن بنا)
المان‌گونه‌گی عناصر	بروتالیسم (زیبایی طبیعی مصالح)	پلان و نمای آزاد
بام مسطح	سادگی (تفکر مینیمالیستی)	عملکردگرایی

**معماری منطقه‌گرا:** منطقه‌گرایی تلاشی در جهت بازگرداندن آن چیزی به معماری است که مدرنیسم اولیه از معماری حذف کرد. به بیانی دیگر، تلاش در جهت حفظ و ایجاد تداوم بین اشکال ساختمانی حال با گذشته در مکانی مفروض (ابل ۱۳۸۷: ۳۰۱). در واقع، منطقه‌گرایی رویکردی در معماری است که برای مقابله با یکنواختی معماری مدرن شکل می‌گیرد و در عین حال زاده معماری مدرن است؛ یعنی معمار در آثارش از مصالح مدرن استفاده می‌کند ولی برای حفظ هویت منطقه ویژگی‌های مکان نظیر اقلیم، فرهنگ، سنت و ارزش‌های محلی و... را در بنا به کار می‌برد و در نتیجه روح مکان در معماری مدرن دیده می‌شود و یکنواختی معماری مدرن از بین می‌رود.

طرفداران منطقه‌گرایی عقیده دارند معماری باید انعکاس‌دهنده ویژگی‌های خودی بوده و مستقل از دیدگاه‌های احساسی تعریف منطقه، سنت و تاریخ در یک کشور باشد (میرمقتدایی ۱۳۸۳: ۳۰).

## معیارها و مؤلفه‌های منطقه‌گرایی

پنج شاخصه اصلی از معماری منطقه‌گرا، که در کتب مختلف از آن یاد شده، شامل موارد ذیل است که به شرح آن پرداخته می‌شود. علاوه بر آن، در مقاله تجدد و اسلامی، معیارهای دیگری برای تشخیص منطقه‌گرایی مطرح شده است که در این مقاله به‌عنوان زیرمجموعه‌های پنج معیار اصلی در جهت تشخیص بهتر منطقه‌گرایی در آثار معماری معرفی شده است.

**مصالح بومی:** به کار بردن مصالح بوم‌آورد که در معماری گذشته ایران براساس اقلیم منطقه به‌وفور استفاده شده است (اکبری و همکاران ۱۳۹۶: ۳۳۵). البته با اینکه استفاده از مصالح بومی جزء معیارهای معماری منطقه‌گرا به حساب می‌آید، از شاخصه‌های این رویکرد تعامل بین

معماری مدرن و محلی و استفاده از فناوری است (فروتن و همکاران ۱۳۹۲: ۳۳۵).  
 ساخت بومی: تکنولوژی ساخت بناهای گذشته ایران مانند تکنولوژی ساخت گنبد، طاق و...  
 دارای عناصر منطقه‌ای یا ملی در معماری: استفاده از کهن‌الگوهای معماری که در گذشته  
 معماری ایران وجود داشته است.

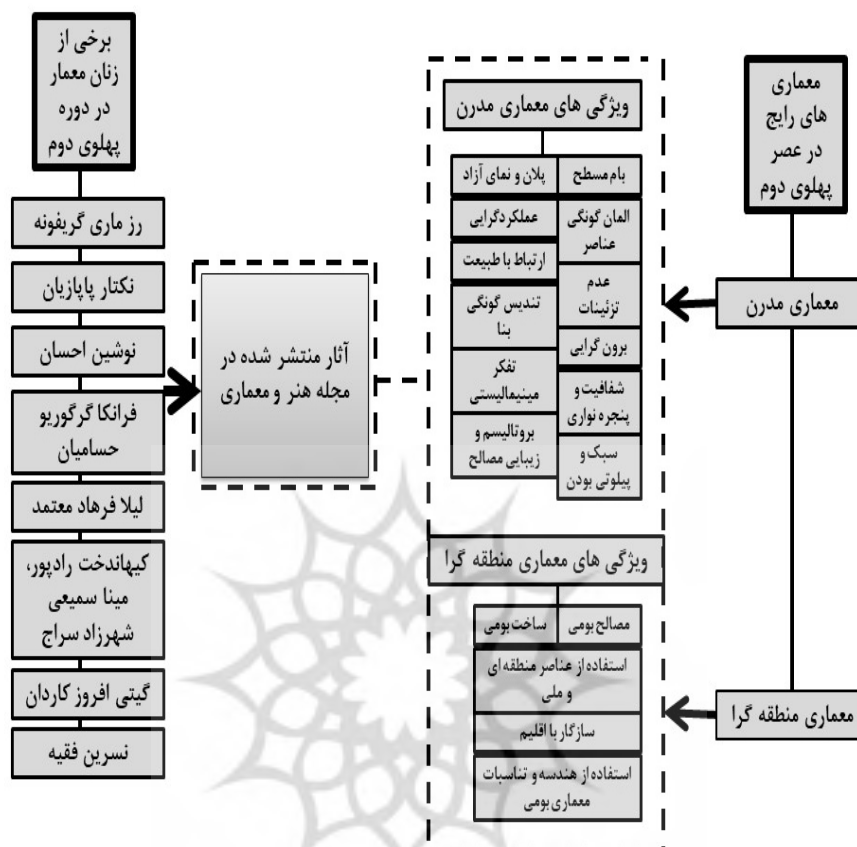
همساز با اقلیم منطقه: شکل‌گیری فرم بنا منطبق با شرایط اقلیمی هر منطقه.  
 هندسه و تناسبات معماری بومی: استفاده از هندسه و تناسبات پرتکراری که براساس هنر  
 ایرانی در پلان و نمای بناها دیده شده است (اکبری و همکاران ۱۳۹۶: ۳۳۷؛ قبادیان ۱۳۹۴).  
 جدول ۵ بیانگر معیار و ویژگی‌های معماری منطقه‌گراست.

جدول ۵. معیارها و ویژگی‌های معماری منطقه‌گرا (اکبری و همکاران ۱۳۹۶: ۳۳۵؛ تجدد و اسامی  
 ۱۳۹۸: ۲۴)

معیار و مؤلفه	ویژگی‌های قابل بررسی
مصالح بومی	استفاده از مصالح بومی سایت
ساخت بومی	واسطه‌گری میان تمدن جهانی و بومی و محلی
دارای عناصر منطقه‌ای یا ملی در معماری	معماری در جهت ابقای سنت‌ها و ویژگی‌های فرهنگی ساکنان منطقه
همساز با اقلیم منطقه	افزایش حس تعلق به مکان با استفاده از الگوها و سمبل‌های بومی
هندسه و تناسبات معماری بومی	توجه به ویژگی‌های خاص هر مکان در کنار الزامات طراحی
	ریشه داشتن فرم بنا در سنت‌های موجود در سایت
	حفظ و ایجاد تداوم بین اشکال ساختمانی حال و گذشته

## چارچوب نظری

در بخش چارچوب نظری، مدلی که نحوه تحلیل مقاله را بیان می‌کند ارائه شده است. مدل حاضر بیانگر این است که در ادامه مقاله با استفاده از شاخصه‌ها و ویژگی‌های معماری مدرن و منطقه‌گرا، که از ادبیات پژوهش استخراج شد، به تحلیل و بررسی آثار برخی از زنان معمار، که نام و آثارشان در مجله هنر و معماری آمده است، می‌پردازیم. نمودار ۲ بیانگر چارچوب نظری مقاله حاضر است.



نمودار ۲. مدل مفهومی بررسی آثار و دسته بندی زنان معمار براساس معماری های رایج در عصر پهلوی

## یافته های پژوهش

### معرفی زنان معمار و آثارشان در دوره پهلوی (معرفی نمونه موردی)

در مقاله حاضر، زنان معمار در دوره پهلوی، که آثارشان در سال ۱۳۵۵ در مجله هنر و معماری منتشر شده است، به عنوان نمونه موردی برگزیده شدند و شامل خانمها: رزماری گریفونه آزمون، نکتار پاپازیان، نوشین احسان، فرانکا گرگوریو حسامیان، لیلا سردار افخمی، مهندسان مشاور بانو به ریاست خانمها: کیهان دخت رادپور، مینا سمیعی، شهرزاد سراج، گیتی افروز کاردان، نسرین فقیه هستند. این بانوان و آثارشان به اختصار در جدول ۶ آورده شده است.

جدول ۶. معرفی زنان معمار در دوره پهلوی و آثار معماری آن‌ها

رزماری گریفونه

او ملیت ایرانی- ایتالیایی داشت و در سال ۱۳۱۶ در رم، پایتخت ایتالیا، به دنیا آمد. در سال ۱۳۳۳ وارد دانشکده معماری دانشگاه رم شد و کارشناسی ارشد معماری را گرفت. پس از گذراندن پنج سال در دانشکده با همسر ایرانی خود، خسرو آزمون، عازم ایران شد و پس از آمدن به ایران در یکی از دفاتر مهندسان مشاور (دکتر اعتصام) مشغول به کار شد. او به مدت سه سال در دانشگاه ملی تدریس معماری کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۱۹).



آپارتمان مسکونی  
(اشراق ۱۳۵۴:  
۲۲)



فرودگاه رامسر (اشراق ۱۳۵۴: ۲۱)



خانه ویلایی در تهران  
(اشراق ۱۳۵۴: ۲۲)



بیمارستان کوی  
دانشگاه (اشراق ۱۳۵۴:  
۲۰-۱۹)

نکتار پاپازیان

در سال ۱۳۰۳ در اراک متولد شد و تحصیلاتش را در شهر تهران گذراند. بعد از گرفتن دیپلم ریاضی، وارد رشته معماری دانشکده هنرهای زیبا شد (پاپازیان اولین زنی است که دیپلم ریاضی گرفت). بعد از دو سال تحصیل در این دانشگاه، برای ادامه تحصیل عازم فرانسه شد (نکتار پاپازیان اولین زن معمار و اولین دانشجوی معماری دانشکده هنرهای زیباست). بعد از مسافرت به فرانسه، وارد دانشگاه بوزار شد و حدود ده سال در پاریس، علاوه بر تحصیل، در دفاتر معماری فعالیت کرد. بعد از ازدواج با مهندس آندروف، به ایران بازگشت (اشراق ۱۳۵۴: ۲۷-۲۹).



مرکز آموزش  
حرفه‌ای فرح  
پهلوی (اشراق  
۱۳۵۴: ۲۹)



کوی دانشجویان دانشگاه پهلوی  
(اشراق ۱۳۵۴: ۲۸)



دبیرستان جامع  
بوعلی سینا (اشراق  
۱۳۵۴: ۳۰-۳۱)



کتابخانه دانشگاه  
پهلوی (اشراق ۱۳۵۴:  
۲۸)

نوشین احسان

نوشین احسان در سال ۱۳۲۳ در تهران به دنیا آمد و در سال ۱۳۴۰ وارد دانشکده هنرهای تزئینی شد. بعد از دو سال تحصیل در این دانشکده، با قبولی در کنکور دانشکده هنرهای زیبا، تحصیلات خود را در رشته معماری آغاز کرد و هم‌زمان در دفاتر مختلف فعالیت خود را در این رشته دنبال کرد و سپس در سال ۱۳۴۷ برای ادامه تحصیل روانه کالیفرنیا شد. او در آمریکا علاوه بر کار در دفاتر معماری به تحصیل پرداخت و بعد از اتمام تحصیلاتش به‌عنوان استادیار دانشکده معماری دانشگاه R.P.I نیویورک فعالیت کرد. او در سال ۱۳۵۱ به‌عنوان استاد مهمان دانشگاه هاروارد انتخاب شد و هم‌زمان با شهرداری نیویورک به‌عنوان مشاور طرح‌های شهرسازی همکاری کرد. سپس در سال ۱۳۵۳ به ایران بازگشت و دفتر خصوصی خود، به نام «بادبادک» را تأسیس کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۳۳؛ Tabibi 2014:146-147).



هتل ماهشهر (اشراق ۱۳۵۴: ۳۵)



تالار شهر رشت (اشراق ۱۳۵۴: ۳۵)

#### فرانکا گرگوریو حسامیان

از معماران ایتالیایی است که در عصر پهلوی در حرفه معماری مشغول به فعالیت بود. او در سال ۱۳۲۰ در رم به دنیا آمد و بعد از پایان تحصیلات، وارد دانشکده معماری دانشگاه رم شد. او در سال ۱۳۴۶ با درجه دتوره (معادل فوق لیسانس) معماری فارغ التحصیل شد. بعد از مدت یک سال و نیم کار در دفاتر معماری رم، در سال ۱۳۴۸ همراه همسر ایرانی‌اش، دکتر حسامیان، به ایران آمد. بعد از آمدن به ایران، مدتی در دفتری که خود و شوهرش جزء موسسان آن بودند، کار کرد و سپس در دفتر معماری «داض» مشغول به کار شد (اشراق ۱۳۵۴: ۴۷).



بانک سپه شعبه بابل (اشراق ۱۳۵۴: ۴۹-۵۰)



آپارتمان مسکونی (اشراق ۱۳۵۴: ۵۸)



مرکز فروش شهرک محمودآباد (اشراق ۱۳۵۴: ۵۴-۵۵)

#### لیلا فرهاد معتمد

لیلا فرهاد معتمد در ایران متولد شد و در شش سالگی به انگلستان رفت. بعد از به اتمام رساندن تحصیلات متوسطه، وارد رشته معماری دانشگاه لندن شد و مدرک کارشناسی ارشدش را از دانشگاه لندن گرفت. او در سال ۱۳۴۳ به ایران آمد و در شرکتی که همسرش (امیرعلی سردار افخمی) نیز در آنجا کار می‌کرد، مشغول به فعالیت شد. بعد از دو سال کار در این شرکت، با مهندس امیرعلی سردار افخمی به طور مشترک دفتر سردار افخمی و همکاران را تأسیس کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۰).



طراحی خانه‌های مسکونی دانشگاه آریامهر اصفهان (اشراق ۱۳۵۴: ۷۲-۷۳)



خانه مسکونی لیلا فرهاد معتمد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۰)

کيهاندخت رادپور، مينا سمیعی و شهرزاد سراج

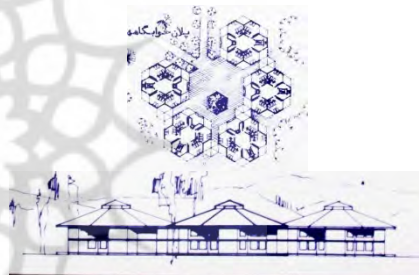
کيهاندخت رادپور: او در قم متولد شد و تحصیلات متوسطه را در تهران به پایان برد. در سال ۱۳۳۲ وارد رشته معماری دانشکده هنرهای زیبا شد و بعد از یک سال و نیم تحصیل در این دانشگاه، تصمیم گرفت برای تحصیل به آمریکا برود. در نتیجه، تحصیلاتش را در ایران ناتمام گذاشت و روانه کالیفرنیا شد. او مدرک معماری را از آمریکا گرفت و تحصیلاتش را برای گرفتن فوق لیسانس در معماری داخلی ادامه داد. دو سال بعد از پایان تحصیلات نیز در دفتر معماری امریکا مشغول به کار شد. او در سال ۱۳۴۲ به ایران بازگشت و فعالیت حرفه‌ای خود را در ایران آغاز کرد. علاوه بر آن در دانشکده فنی شیراز نیز تدریس می‌کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۸).

مينا سمیعی: او در رشت متولد شد و دیپلم خود را در همان شهر گرفت. در سال ۱۳۳۸ به اتریش رفت و تحصیلات معماری را در آنجا گذراند. بعد از پایان تحصیلات به ایران بازگشت و مدت سه سال در شورای عالی شهرسازی مسئولیت طرح‌های جامع شهرهای شمالی ایران مانند رشت و آستارا را برعهده داشت. سپس در سال ۱۳۵۳ به طور مشترک با کيهاندخت رادپور و شهرزاد سراج دفتر مهندسان مشاور «بانو» را تأسیس کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۹).

شهرزاد سراج: در سال ۱۳۱۹ در تهران به دنیا آمد و بعد از پایان تحصیلات متوسطه در سال ۱۳۳۸ عازم اتریش شد. بعد از اتمام دوره فوق لیسانس معماری، به ایران بازگشت و چند ماهی در دفتر «ارگانیک» در تهران شروع به کار کرد. بعد از این مدت، با همسرش، که معمار اتریشی بود، به آلمان رفت و در دفتری به کار مشغول شد. بعد از دو سال تجربه حرفه‌ای در آلمان، به ایران بازگشت و در دفتر شهرسازی شهرداری به فعالیتش ادامه داد. او در سال ۱۳۵۳ با همکاری رادپور و سمیعی شرکت مهندسان مشاور بانو را تأسیس کرد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۸؛ Tabibi 2014: 26).



پرسپکتیو کتابخانه لطف‌آباد (اشراق ۱۳۵۴: ۷۹)



اردگاه بیلالی پیام آذربایجان (اشراق ۱۳۵۴: ۷۷)



نمای مرکز رفاه خانواده کرمانشاه (اشراق ۱۳۵۴: ۸۰)



پرسپکتیو کتابخانه گز (اشراق ۱۳۵۴: ۸۱)

معرفی گیتی افروز کاردان

گیتی افروز کاردان در سال ۱۳۲۱ در تهران متولد شد و در سال ۱۳۳۹ در رشته معماری دانشکده هنرهای زیبا پذیرفته شد. او در سال ۱۳۴۵ با درجه عالی فارغ‌التحصیل شد. کاردان از دوران دانشکده در دفتر مهندس حیدر غیائی به کار معماری مشغول شد و پس از پایان تحصیلات نیز بلافاصله در دفتر ارگانیک شروع به کار کرد و در پروژه‌های اداری و فرهنگی و شهرسازی مختلفی همکاری داشت (اشراق ۱۳۵۴: ۸۳).



مرکز جهانی ایران‌شناسی (اشراق ۱۳۵۴: ۸۳-۸۵)

#### معرفی نسرين فقيه

نسرين فقيه در سال ۱۳۲۳ در تهران متولد شد. او درجه دکتري خود را در سال ۱۳۴۸ از دانشکده معماری دانشگاه ونيز گرفت و در سال ۱۳۵۳ فوق لیسانسش را در رشته طراحی محیط از امریکا دریافت کرد. پس از بازگشت به ایران، با امیرعلی سردار افخمی در دفتر سردار افخمی و همکاران مشارکت کرد (حبیبی ۱۳۸۵: ۳۶۹-۳۷۱).



طرح تبدیل چهارباغ به عبور عابرپیاده (اشراق ۱۳۵۴: ۸۷)

## تحلیل یافته‌ها

جدول ۷. تحلیل آثار زنان معمار در دوره پهلوی براساس شاخص‌های ارزیابی معماری مدرن و منطقه‌گرا

تحلیل آثار معماری رزماری گریفونه

آپارتمان مسکونی	فرودگاه رامسر	بیمارستان کوی دانشگاه	خانه ویلایی در تهران
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓
✓	✓	✓	✓

معیار ارزیابی





ساناز خانبازاده / بررسی آثار و دسته‌بندی زنان معمار ... ۴۵۳

✓	✓	شفافیت و پنجره نواری	شفافیت و پنجره نواری	✓
✓		سبکی و پیلوتی بودن بنا	سبکی و پیلوتی بودن بنا	✓
✓	✓	پلان و نمای آزاد	پلان و نمای آزاد	✓
✓	✓	عملکردگرایی	عملکردگرایی	✓
		مصالح بومی	مصالح بومی	✓
		ساخت بومی	ساخت بومی	
		استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی	
		همساز با اقلیم	همساز با اقلیم	✓ استفاده از سقف شیبدار
		هندسه و تناسبات معماری بومی	هندسه و تناسبات معماری بومی	✓

معماری  
آزاد  
سبکی

تحلیل: رزماری گریفونه، اغلب آثار خود را براساس شاخص‌های معماری مدرن طراحی می‌کرد و ویژگی‌های معماری مدرن نظیر استفاده از بتن و ... در آثارش مشهود است. او در طراحی خانه ویلایی از اصول معماری مدرن فاصله گرفت و ویژگی‌هایی نظیر استفاده از مصالح بومی در اثرش مشهود است. در نتیجه، اغلب آثار معماری مدرن خلق کرده است، ولی در خانه ویلایی علاوه بر اصول معماری مدرن، از معماری منطقه‌گرا و شاخصه آن نظیر استفاده از سقف شیروانی در جهت هماهنگی با اقلیم بهره گرفته است.

تحلیل آثار نکتار پازیان



مرکز آموزش حرفه‌ای فرح پهلوی



دبیرستان جامع بوعلی سینا



کتابخانه دانشگاه پهلوی



کوی دانشجویان دانشگاه پهلوی

✓	✓	برون‌گرایی	برون‌گرایی	✓	✓
✓	✓	فاقد تزئینات	فاقد تزئینات	✓	✓
	✓	المان گونگی عناصر	المان گونگی عناصر		
✓	✓	بام مسطح	بام مسطح	✓	
		ارتباط با طبیعت	ارتباط با طبیعت		

مدرن  
آزاد  
سبکی

۴۵۴ زن در فرهنگ و هنر، دوره ۱۳، شماره ۲، پاییز ۱۴۰۰

	✓	تندیس گون گی بنا	تندیس گون گی بنا		
	✓	بروتالیسم	بروتالیسم	✓	✓
	✓	سادگی	سادگی	✓	✓
	✓	شفافیت و پنجره نواری	شفافیت و پنجره نواری	✓	✓
	✓	سبکی و پیلوتی بود ن بنا	سبکی و پیلوتی بود ن بنا	✓	✓
	✓	پلان و نمای آزاد	پلان و نمای آزاد	✓	✓
	✓	عملکردگرا بی	عملکردگرا بی	✓	✓
		مصالح بومی	مصالح بومی		
		ساخت بومی	ساخت بومی		
		استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی		
		همساز با اقلیم	همساز با اقلیم		
		هندسه و تناسبات معماری بومی	هندسه و تناسبات معماری بومی		
<p>تحلیل: نکتار پاپازیان در دوره پهلوی معمار مطرحی بود که اغلب آثار معماری خود را براساس اصول معماری مدرن طراحی می کرد.</p>					

شخص های ارزانی معماری منطقه گرا

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تحلیل آثار معماری نوشین احسان

	تالار شهر رشت		هتل ماهشهر	
✓	برون گرایی	✓	برون گرایی	
✓	فاقد تزئینات	✓	فاقد تزئینات	
	المان گونگی عناصر	✓	المان گونگی عناصر	
	بام مسطح	✓	بام مسطح	
	ارتباط با طبیعت		ارتباط با طبیعت	
	تندیس گونگی بنا		تندیس گونگی بنا	
✓	بروتالیسم	✓	بروتالیسم	
✓	سادگی	✓	سادگی	
✓	شفافیت و پنجره نواری	✓	شفافیت و پنجره نواری	
✓	سبکی و پیلوتی بودن بنا		سبکی و پیلوتی بودن بنا	
✓	پلان و نمای آزاد	✓	پلان و نمای آزاد	
✓	عملکردگرایی	✓	عملکردگرایی	
	مصالح بومی		مصالح بومی	
	ساخت بومی		ساخت بومی	
				✓ استفاده از فرم کاروانسرای ایرانی به عنوان کانسپت در طراحی حجم، استفاده از حیاط مرکزی برای طراحی پلان
	استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی		

شناسی‌های ارزشی معماری مدرن

شناسی‌های ارزشی معماری منطقه‌گرا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

✓	قرارگیری حیات مرکزی و چیدمان اتاق‌ها در اطراف آن برای مقابله با مشکلات اقلیمی در ماهشهر	همساز با اقلیم	همساز با اقلیم	✓ استفاده از سقف شیبدار
✓	هندسه و تناسبات معماری بومی	هندسه و تناسبات معماری بومی	هندسه و تناسبات معماری بومی	
تحلیل: معمار در خلق آثار خود علاوه بر شاخص‌های معماری مدرن از شاخص‌های معماری منطقه‌گرا استفاده کرده و از این طریق سعی در برقرار پیوند معماری مدرن با معماری ایرانی داشته است و معماری مدرن ایرانی را خلق کرده است.				

تحلیل آثار فرانکا گرگوریو حسامیان



بانک سپه شعبه بابل



آپارتمان مسکونی



مرکز فروش شهرک محمودآباد

✓	برون‌گرایی	برون‌گرایی	✓	✓
✓	فاقد تزئینات	فاقد تزئینات	✓	✓
	المان‌گونه‌ی عناصر	المان‌گونه‌ی عناصر		
	بام مسطح	بام مسطح	✓	✓
	ارتباط با طبیعت	ارتباط با طبیعت		

ساناز خانبازاده / بررسی آثار و دستهبندی زنان معمار ... ۴۵۷

تندیس گود گی بنا	تندیس گود گی بنا		
✓ پروتالیسم	✓ پروتالیسم	✓	✓
✓ سادگی	✓ سادگی	✓	✓
✓ شفافیت و پنجره نواری	✓ شفافیت و پنجره نواری	✓	✓
✓ سبکی و پیلوتی بودن بنا	✓ سبکی و پیلوتی بودن بنا	✓	✓
پلان و نمای آزاد	پلان و نمای آزاد	✓	✓
عملکردگرا	عملکردگرا	✓	✓
بی	بی		
مصالح بومی	مصالح بومی		
ساخت بومی	ساخت بومی		
استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی		
✓ استفاده از همساز با اقلیم	همساز با اقلیم		
سقف شیبدار	هندسه و تناسبیات معماری بومی		
هندسه و تناسبیات معماری بومی	هندسه و تناسبیات معماری بومی		

تحلیل: گرگوریو حسامیان، در خلق آثار معماری خود از سبک معماری مدرن بهره برده است. او در یک اثر خود، برای هماهنگی بنا با اقلیم منطقه از شاخصه معماری منطقه گرا استفاده کرد و به نوعی بین این دو سبک پیوند برقرار کرد.

تحلیل آثار لیلا فرهاد معتمد



خانه مسکونی لیلا فرهاد معتمد

برون گرایی	برون گرایی	✓
فاقد تزئینات	فاقد تزئینات	
المان گونگی عناصر	المان گونگی عناصر	

بام مسطح	بام مسطح	✓	
ارتباط با طبیعت	ارتباط با طبیعت		
تندیس‌گونه‌گی بنا	تندیس‌گونه‌گی بنا		
بروتالیسم	بروتالیسم		
سادگی	سادگی		
شفافیت و پنجره‌ نواری	شفافیت و پنجره‌ نواری		
سبکی و پیلوتی‌بودن بنا	سبکی و پیلوتی‌بودن بنا		
پلان و نمای آزاد	پلان و نمای آزاد	✓	
عملکردگرایی	عملکردگرایی	✓	
✓ در ساخت این مجتمع، از آجر به‌عنوان مصالح ایرانی و بومی استفاده شده است.	مصالح بومی	مصالح بومی	از بتن به‌عنوان مصالح مدرن استفاده کرده است.
ساخت بومی	ساخت بومی	ساخت بومی	به دلیل استفاده از مصالح مدرن، تکنولوژی ساخت نیز مدرن است.
✓ استفاده از ایوان قوسی شکل در نمای مجتمع، بهره‌گیری از پلان حیاط مرکزی	استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی	✓ استفاده از ایوان‌های بلند، پنجره‌های مرتفع قوسی، حیاط پهناور با یک حوض وسیع در جلوی خانه برای دستیابی به معماری ایرانی
✓ به گفته‌ معمار، در طراحی فضاهای این مجموعه سعی شده است که حالت بومی و معماری خاص مردم ایران رعایت شود و از الگوی حیاط مرکزی به این منظور استفاده شده است.	همساز با اقلیم	همساز با اقلیم	
✓ استفاده از پلان و الگو حیاط مرکزی و جایگزینی عنصر پاسیو به جای حیاط و چیدمان فضاها در اطراف	هندسه و تناسبات معماری بومی	هندسه و تناسبات معماری بومی	✓ استفاده از معماری داخلی کاملاً ایرانی برای خلق فضای و معماری ایرانی.

آن.

تحليل:

معمار، اثرى را خلق کرده است که در آن حال و هواى معمارى  
 ايرانى ديده مى‌شود و در عين حال براى تلفيق با معمارى  
 مدرن از بتن به‌عنوان مصالح ساختمانى و تکنولوژى جديد  
 ساخت بهره گرفته است و از طريق ترکيب کردن مؤلفه‌هاى  
 مدرن و منطقه‌گرا، هويت معمارى ايرانى را در آثار مدرن خود  
 احيا کرده است.

فرهاد معتمد در مجله هنر و معمارى گفته است که هدفش در خلق آثار خود احياى هويت و حال و هواى معمارى  
 ايرانى در آثار مدرن است.

تحليل آثار مهندسان مشاور بانو: کيهاندخت رادپور و مينا سميعى و شهرزاد سراج

			
پرسپکتیو کتابخانه لطف‌آباد	اردوگاه بیلاقی پیام آذربایجان	نمای مرکز رفاه خانواده کرمانشاه	پرسپکتیو کتابخانه گز
برون‌گرایی	برون‌گرایی	برون‌گرایی	برون‌گرایی
فاقد تزئینات	فاقد تزئینات	فاقد تزئینات	فاقد تزئینات
المان‌گونه‌ی	المان‌گونه‌ی	المان‌گونه‌ی	المان‌گونه‌ی
عناصر	عناصر	عناصر	عناصر
بام مسطح	بام مسطح	بام مسطح	بام مسطح
ارتباط با	ارتباط با	ارتباط با	ارتباط با
طبیعت	طبیعت	طبیعت	طبیعت
تندیس‌گونه‌ی	تندیس‌گونه‌ی	تندیس‌گونه‌ی	تندیس‌گونه‌ی
بنا	بنا	بنا	بنا
بروتالیسم	بروتالیسم	بروتالیسم	بروتالیسم
سادگی	سادگی	سادگی	سادگی
شفافیت و	شفافیت و	شفافیت و	شفافیت و
پنجره‌نواری	پنجره‌نواری	پنجره‌نواری	پنجره‌نواری
سبکی و	سبکی و	سبکی و	سبکی و
پیلوتی‌بودن	پیلوتی‌بودن	پیلوتی‌بودن	پیلوتی‌بودن
بنا	بنا	بنا	بنا
پلان و نمای	پلان و نمای	پلان و نمای	پلان و نمای
آزاد	آزاد	آزاد	آزاد
عملکردگرایی	عملکردگرایی	عملکردگرایی	عملکردگرایی
از بتن به‌عنوان	از مصالح جدید بتن برای ساخت	مصالح بومی	از بتن به‌عنوان

معماری مدرن  
 از زیبایی‌های سنتی ایرانی

مصالح مدرن بهره گرفته است.	مصالح مدرن بهره گرفته است.	مصالح مدرن بهره گرفته است.	مصالح مدرن بهره گرفته است.
از تکنولوژی مدرن در ساخت بنا استفاده شده است.	از تکنولوژی مدرن استفاده شده است.	ساخت بومی	از تکنولوژی مدرن در ساخت بنا استفاده شده است.
✓ استفاده از عناصری نظیر طاق و ایوان	استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی	✓ استفاده از عناصری نظیر ایوان
✓ استفاده از سقف شیبدار	همساز با اقلیم	همساز با اقلیم	✓ استفاده از سقف شیبدار
<p>✓ برخلاف معماری مدرن، که پلان‌های ساده با خطوط عمود برهم از شاخصه آن است، در این بنا از هندسه هشت‌ضلعی استفاده شده است که در معماری ایرانی در فضاهای هشتی به کار گرفته می‌شد و علاوه بر آن هندسه پیچیده‌تری در مقایسه با هندسه مدرن ایجاد کرده است.</p>	<p>هندسه و تناسب معماری بومی</p>	<p>هندسه و تناسب معماری بومی</p>	
<p>معمار در خلق آثار معماری خود در تلاش بوده با بهره‌گیری توأمان مصالح مدرن نظیر بتن و شیشه همراه با استفاده از شاخص‌های معماری منطقه‌گرا نظیر: استفاده از عناصر ملی، همسویی با اقلیم، معماری مدرن ایرانی را خلق کند.</p>			



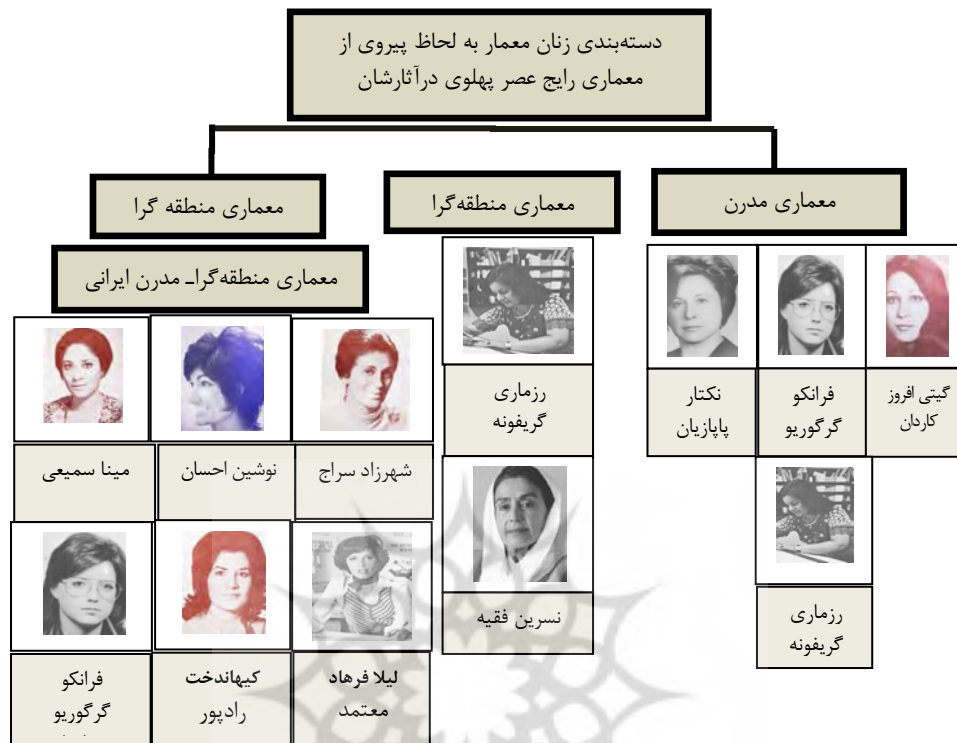
تحلیل آثار نسرین فقیه	تحلیل آثار گیتی افروز کاردان
	
طرح تبدیل چهارباغ به عبور عابرپاده	مرکز جهانی ایران‌شناسی
برون‌گرایی	برون‌گرایی ✓
فاقد تزئینات	فاقد تزئینات ✓
المان‌گونگی عناصر	المان‌گونگی عناصر
بام مسطح	بام مسطح ✓
ارتباط با طبیعت	ارتباط با طبیعت
تندیس‌گونه ی بنا	تندیس‌گونه ی بنا
بروتالیسم	بروتالیسم ✓
سادگی	سادگی ✓
شفافیت و پنجره‌نواری	شفافیت و پنجره‌نواری ✓
سبکی و پیلوتی‌بودن بنا	سبکی و پیلوتی‌بودن بنا ✓
پلان و نمای آزاد	پلان و نمای آزاد ✓
عملکردگرایی	عملکردگرایی ✓
مصالح بومی	مصالح بومی
ساخت بومی	ساخت بومی
استفاده از عناصر ملی	استفاده از عناصر ملی
از عنصر آب و فرم چلیپا در فضاسازی	همساز با اقلیم
همساز با اقلیم	همساز با اقلیم
هندسه و تناسبات	هندسه و تناسبات
استفاده از الگو و هندسه چهارباغ ایرانی در ساخت پیاده‌راه معماری بومی	معماری بومی
این معماری کاملاً منطقه‌گراست.	سبک معماری مدرن در اثر معماری مشهود است.

## نتایج تحلیل یافته‌ها

پس از تحلیل یافته‌ها، مشخص شد که گروه عمده‌ای از معماران در آن دوره در تلاش بودند آثار معماری مدرن را با معماری ایرانی پیوند دهند. از این رو، علاوه بر استفاده از مؤلفه‌های معماری مدرن، از مؤلفه‌های معماری منطقه‌گرا نیز توأمان استفاده کردند. همچنین، در این مقاله بعد از تحلیل آثار معماران، تصمیم بر آن شد که معماری منطقه‌گرا به دو زیرگروه تقسیم شود: یک زیرگروه منطقه‌گرایی که صرفاً از شاخص منطقه‌گرایی استفاده شده و معماران از مصالح بومی در اثر استفاده کرده است و گروه دوم به نام «سبک منطقه‌گرا-مدرن ایرانی» که معمار به طور هم‌زمان از مصالح مدرن نظیر بتن و شیشه استفاده می‌کند و بنایی با ظاهر کاملاً مدرن خلق می‌کند، ولی در باطن از مؤلفه‌های منطقه‌گرایی برای پیوند معماری مدرن و ایرانی بهره می‌گیرد.

همچنین پس از تحلیل آثار زنان، مشخص شد خانم‌ها: نکتار پاپایان، رزماری گریفونه، فرانکا گرگوریو حسامیان و گیتی افروز کاردان از شاخص‌ها و مؤلفه‌های معماری مدرن در خلق آثار معماری خود بهره گرفتند و معماری مدرن خلق می‌کردند. این گروه اغلب از مؤلفه‌هایی نظیر: مصالح مدرن بتن و شیشه در عین رعایت سادگی و بروتالیسم، پنجره‌های نواری و پلان و نمای آزاد، برون‌گرایی و عدم تزئینات به‌عنوان راهکارهایی برای خلق اثر خود بهره گرفتند و خانم‌ها: نوشین احسان، لیلا فرهاد معتمد، کیهان‌دخت رادپور، مینا سمیعی، شهرزاد سراج، فرانکا گرگوریو حسامیان علاوه بر بهره‌گیری از شاخص‌ها و مصالح معماری مدرن، از شاخص‌های معماری منطقه‌گرا نیز برای ایجاد پیوند بین معماری مدرن و ایرانی استفاده و نوعی معماری مدرن ایرانی خلق کردند. این گروه از معماران اغلب معماری را خلق می‌کردند که در ظاهر و کالبد بنا مدرنیته دیده شود، زیرا از مصالح مدرن مانند بتن و شیشه استفاده می‌کردند، ولی در عین حال با کمک مؤلفه‌های منطقه‌گرایی مانند: سقف شیبدار، حیاط مرکزی در جهت سازگاری بنا با اقلیم منطقه یا طراحی و اجرای طاق و ایوان، حوض بزرگ در محوطه و استفاده از کانسپت و ایده‌های معماری ایرانی مانند کاروانسرا و مؤلفه عناصر بومی و همچنین از طریق به‌کارگیری هندسه هشتی و معماری داخلی ایرانی از مؤلفه هندسه و تناسبات معماری بومی در جهت برقراری پیوند معماری مدرن با ایرانی بهره می‌گرفتند. همچنین خانم نسرین فقیه و رزماری گریفونه یک اثر دارند که منطبق بر معماری منطقه‌گرا طراحی شده است. این افراد معماری را خلق کردند که در ظاهر و کالبد بنا معماری ایرانی هویداست، زیرا شاخصه اصلی آن بهره‌گیری از مصالح بومی نظیر آجر در کنار دیگر مؤلفه‌های منطقه‌گرایی است.

در این بین، خانم‌ها رزماری گریفونه و فرانکا گرگوریو حسامیان با اینکه اغلب آثار خود را منطبق با شاخص‌های معماری مدرن خلق می‌کردند، اثر معماری دارند که در طراحی آن از شاخص‌های معماری منطقه‌گرا نیز بهره گرفته‌اند و در طراحی آثار خود همسو با دو جریان رایج معماری رایج زمان حرکت کردند. نمودار ۳ خلاصه‌ای از نتایج را نشان می‌دهد.



نمودار ۳. دسته‌بندى زنان معمار به لحاظ پیروى از معماری رایج عصر پهلوى در آثارشان

## نتیجه‌گیری

در عصر پهلوى، دو معماری رایج و غالب در ایران وجود داشت که باعث شد بسیاری از معماران آن دوره آثار خود را براساس مؤلفه‌های آن‌ها طراحی کنند. از طرفی، در این دوره، برای اولین بار زنان در عرصه معماری حضور و فعالیت پیدا می‌کنند و آثاری را خلق می‌کنند، ولی تاکنون این زنان و آثارشان در تاریخ معماری چندان شناخته‌شده نیستند.

بعد از پژوهش‌های انجام‌شده در این مقاله، مشخص شد که زنان معمار نیز مانند دیگر معماران در طراحی آثار خود پیرو معماری‌های رایج زمان خود بودند. گروهی از این معماران آثار خود را مطابق با مؤلفه‌های معماری مدرن طراحی می‌کردند و آثاری کاملاً مدرن را خلق می‌کردند. از این افراد می‌توان به خانم‌ها: نکتار پاپازیان، فرانکا گرگوریو حسامیان، گیتی افروز کاردان و رزماری گریفونه اشاره کرد. بعد از بررسی و تحلیل آثارشان مشخص شد این گروه از معماران از برخی از مؤلفه‌های معماری مدرن بیشتر استفاده می‌کنند که عبارت‌اند از: مصالح مدرن بتن و شیشه در عین رعایت سادگی و بروتالیسم، پنجره‌های نواری و پلان و نمای آزاد،

برون‌گرایی و عدم استفاده از تزئینات. دسته‌ای دیگر از معماران، در تلاش بودند آثار خود را همسو با جریان معماری مدرن طراحی کنند، ولی از هویت معماری ایرانی فاصله نگیرند و در واقع در طرح‌های خود اغلب از مؤلفه‌های مدرن و منطقه‌گرا توأمان بهره گرفتند. بعد از بررسی‌های انجام‌شده مشخص شد آثاری که در مجموعه منطقه‌گرایی قرار می‌گیرند از نظر ظاهری شامل دو زیرمجموعه می‌شوند:

گروهی از این آثار ظاهری کاملاً ایرانی داشتند و غالباً بیشتر از مؤلفه‌های منطقه‌گرایی در طراحی اثر بهره گرفتند و از مصالح به کار برده شده ایرانی نظیر آجر استفاده کردند. این دسته، در این مقاله منطقه‌گرا نامیده شد و آثار خانم‌ها رزماری گریفونه و نسرين فقيه در این دسته قرار گرفت.

زیرمجموعه دوم از منطقه‌گرایی آثاری بودند که ظاهر مدرن داشتند یعنی اغلب از مصالح مدرن نظیر بتن و شیشه و تکنولوژی مدرن در طراحی و ساختشان استفاده شده بود. ولی معمار در تلاش بوده است که در عین حال در آثار مدرن، معماری ایرانی را خلق کند و از عناصر و مفاهیم معماری ایرانی در خلق اثر بهره گیرد و به نوعی بین معماری مدرن و ایرانی پیوند برقرار کند. جالب توجه است که عمده فعالیت معماران منطقه‌گرا در این دسته قرار داشته است و این امر در زمانی که معماری بین‌الملل به شکل آوانگارد و غالب در جهان به کار گرفته می‌شد، بیانگر دغدغه و تعصب معماران ایرانی در تولید معماری مدرن ویژه کشورشان و حفظ ارزش‌های هویت ایرانی است. در این حوزه خانم‌ها نوشین احسان، لیلا فرهاد معتمد، کیهان‌دخت رادپور، مینا سمیعی، شهرزاد سراج و فرانکا گرگوریو حسامیان قرار می‌گیرند. همچنین در خصوص این گروه بعد از انجام دادن بررسی و تحلیل آثارشان مشخص شد که این معماران غالباً از راهکارهایی در جهت برقراری پیوند بین معماری مدرن و ایرانی بهره گرفتند. آن‌ها غالباً از طریق به کار بردن سقف شیبدار یا استفاده از الگوی حیاط مرکزی از مؤلفه همساز با اقلیم بهره گرفتند و همچنین از طریق طراحی و اجرای طاق و ایوان، حوض بزرگ در محوطه و بهره‌گیری از کانسپت و ایده‌های معماری ایرانی مانند کاروانسرا، از مؤلفه عناصر بومی استفاده کردند و همچنین از طریق به‌کارگیری هندسه هشتی و معماری داخلی ایرانی از مؤلفه هندسه و تناسب معماری بومی بهره گرفتند.

شایان ذکر است که رزماری گریفونه و فرانکا گرگوریو حسامیان در طراحی آثار خود غالباً پیرو معماری مدرن بودند، ولی اثر محدودی را که در دسته منطقه‌گرایی قرار گیرد خلق کردند و در واقع در طراحی آثار خود مطلقاً پیرو یک نوع معماری نبودند.

## منابع

- ابل، کریس (۱۳۸۷). معماری و هویت، ترجمه فرح حبیب، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و مدیریت.
- اشراق، عبدالحمید (۱۳۵۴). مجله هنر و معماری، ش ۳۵-۳۶.
- اکبری، علی‌اکبر؛ بذرافکن، کاوه؛ تهرانی، فرهاد؛ سلطانزاده، حسین (۱۳۹۶). «تبیین روش‌های طراحی زمینه‌گرایی و منطقه‌گرایی در معماری ایران (نمونه مطالعاتی: اثرهایی شاخص با دوره زمانی متفاوت از معماری شهر تهران)»، نشریه مدیریت شهری، دوره ۱۶، ش ۳، ص ۳۲۷-۳۴۲.
- اکبری، اندیشه (۱۳۹۷). «برساخت هویت زن در مدرنیته ایرانی و نمود آن در مشروطه»، پایان‌نامه دکتری، رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان.
- احمدیان، قدرت؛ نوری، مختار (۱۳۸۹). «مدرنیته محل تضارب آرا»، فصل‌نامه مطالعات سیاسی، س ۳، ش ۹، ص ۹۹-۱۲۷.
- باور، سیروس (۱۳۸۸). نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران، ج اول، تهران: فضا.
- بانی‌مسعود، امیر (۱۳۸۷). پست‌مدرنیته و معماری، تهران: خاک.
- \_\_\_\_\_ (۱۳۹۰). معماری معاصر ایران: در تکاپوی سنت و مدرنیته، ج اول، چ ۴، تهران: نشر هنر معماری قرن.
- بست، جان (۱۳۸۴). روش تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری، ج اول، ترجمه حسن پاشاشریفی و نرگس طالقانی، تهران: رشد.
- پهلوی، محمدرضا (۱۳۷۱). پاسخ به تاریخ، ترجمه شهریار ماکان، تهران: شهر آب.
- پولادی، فاطمه؛ عبدالله‌زادگان، معصومه (۱۳۹۴). «روند شکل‌گیری معماری مدرن نقش جنبش فوتوریسم در ارتقاء معماری مدرن»، اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری و شهرسازی و مدیریت شهری: یزد.
- تجدد، تینا؛ اسلامی، سید یحیی (۱۳۹۸). «بررسی ضرورت منطقه‌گرایی انتقادی در توسعه معماری امروزی»، نشریه مطالعات محیطی هفت‌حصار، س ۷، ش ۲۸، ص ۱۹-۳۲.
- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۵). شرح جریان‌های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر، ج اول، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- حسنوند، خدیجه (۱۳۹۴). «تأثیر اقدامات پهلوی اول در وضعیت زنان لرستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته تاریخ، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه لرستان.
- حق‌جو، امیر؛ سلطان‌زاده، حسین؛ تهرانی، فرهاد؛ آیوازیان، سیمون (۱۳۹۸). «گرایش‌ها و رویکردهای نظری معماری بناهای دولتی و حکومتی دوره پهلوی اول و دوم»، مطالعات هنر اسلامی، س ۱۵، ش ۳۴، ص ۱۵۴-۱۷۰.
- خانباززاده، ساناز (۱۳۹۹). «بررسی و تحلیل نقش و جایگاه زنان معمار در شکل‌دهی به معماری معاصر ایران (۱۳۵۷-۱۳۲۰)»، رساله دکتری، رشته معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد قزوین.
- خانباززاده، ساناز؛ ارمغان، مریم؛ سهیلی، جمال‌الدین (۱۳۹۹). «بررسی نقش زنان معمار در معماری

- معاصر ایران (۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ خورشیدی)»، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۱۲، ش اول، ص ۴۹-۱۹.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۸۴). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری*، ج اول، چ ۱۱، تهران: آگه.
- علیپوریانی، طهماسب؛ نوری، مختار (۱۳۹۰). «صورت‌بندی مدرنیته و پسامدرنیسم: معرفت‌شناسی، هستی‌شناسی و انسان‌شناسی»، فصل‌نامه مطالعات سیاسی، س ۳، ش ۱۱، ص ۲۰۷-۲۳۷.
- فروتن، منوچهر؛ دژدار، امید؛ داناسالم، محمد (۱۳۹۲). «بررسی تعامل معماری و بستر فرهنگی با رویکرد منطقه‌گرایی انتقادی»، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، صص ۲۳-۳۸.
- قبادیان، وحید (۱۳۹۴). *سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران*، ج اول، چ ۳، تهران: علم معمار رویال.
- کاپن، دیوید اسمیت (۱۳۹۷). *مبانی نظری معماری غرب*، ج اول، ترجمه علی یاران، تهران: شهیدی.
- میر مقتدایی، مهتا (۱۳۸۳). «معیارهای شناخت و ارزیابی هویت بدنی شهرها»، نشر هنرهای زیبا، ش ۱۹، صص ۲۹-۳۸.
- یاران، علی؛ مهران‌فر، ارس (۱۳۹۲). «تطابق شاخصه‌های مسکن بومی گیلان با معماری مدرن غرب»، معماری و شهرسازی آرمان شهر، ش ۱۵، صص ۱۶۹-۱۷۹.
- Serazin, Helena (2018). "Womens creativity since the modern movement (1918-2018)". MOMO.
- Tabibi, Baharak (2014). "Propagating 'Modernities': Art And Architectural Patronage Of Shahbanu Farah Pahlavi", Phd Thesis, Architectural History, Middle East Technical University, Turkey.